

INTERNET XAVFSIZLIGI VA AXBOROT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.

Sardorbekova Laylo

Ranch universiteti magistranti

Bugungi raqamli jamiyat sharoitida internet inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Ta'lim, ijtimoiy munosabatlar, iqtisodiy faoliyat va axborot almashinuvi jarayonlari tobora raqamlashtirilmoqda. Biroq internetdan keng foydalanish bilan bir qatorda kiberxavfsizlik tahdidlari, shaxsiy ma'lumotlarning oshkor bo'lishi, yolg'on axborotlarning tarqalishi va axborot manipulyatsiyasi kabi muammolar ham ortib bormoqda.

Ayniqsa, yoshlar va o'quvchilar orasida internetdan foydalanish madaniyatining yetarli darajada shakllanmaganligi turli salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shu bois internet xavfsizligini ta'minlash hamda axborot madaniyatini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda[1].

Axborot madaniyatining shakllanishi shaxsning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, axborotni tahlil qilish va baholash qobiliyatini oshirish, shuningdek, raqamli muhitda mas'uliyatli xulq-atvorni qaror toptirish bilan bevosita bog'liqdir[2]. Shuningdek, internet xavfsizligini ta'minlash orqali kiberjinoyatchilik, zararli kontent va axborot tahdidlarining oldini olish mumkin.

Shu jihatdan, internet xavfsizligi va axborot madaniyatini rivojlantirish usullarini ilmiy asosda tahlil qilish hamda ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi. Mazkur tadqiqotning maqsadi — internet xavfsizligi va axborot madaniyatini rivojlantirishning nazariy asoslarini o'rganish hamda ularni ta'lim jarayoniga samarali integratsiya qilish usullarini tahlil etishdan iborat[3]. Shuningdek, tadqiqot doirasida o'quvchilarda xavfsiz internetdan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, axborotni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish va raqamli muhitda mas'uliyatli xulq-atvorni qaror toptirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarni aniqlash ko'zda tutiladi[4].

Tadqiqot vazifalari. Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

Internet xavfsizligi va axborot madaniyati tushunchalarining nazariy asoslarini o'rganish hamda ilmiy adabiyotlar tahlilini amalga oshirish.

Zamonaviy ta'lim tizimida internet xavfsizligini ta'minlash bo'yicha mavjud tajribalarni tahlil qilish.

O'quvchilarda axborot madaniyatini shakllantirishga ta'sir etuvchi pedagogik omillarni aniqlash.

Internet xavfsizligi ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan samarali metod va texnologiyalarni tahlil qilish.

Ta'lim jarayoniga internet xavfsizligi va axborot madaniyatini integratsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Asosiy qism. Zamonaviy axborotlashgan jamiyat sharoitida internet nafaqat axborot manbai, balki ta'limning muhim vositasiga ham aylangan. Masofaviy ta'lim platformalari, elektron darsliklar, onlayn resurslar va ijtimoiy tarmoqlar o'quvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirmoqda[5]. Biroq internet muhitida mavjud bo'lgan kiberxavflar, zararli dasturlar, firibgarlik, shaxsiy ma'lumotlarning tarqalishi hamda noto'g'ri axborot oqimi ta'lim jarayonida xavfsizlikni ta'minlash masalasini dolzarb qilib qo'yimoqda.

Internet xavfsizligini ta'minlash, avvalo, foydalanuvchilarda raqamli savodxonlikni shakllantirish bilan bevosita bog'liqdir. Raqamli savodxonlik shaxsning internetdan ongli, maqsadli va xavfsiz foydalanish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Bu jarayonda o'quvchilarga kuchli parol yaratish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, ishonchli va ishonchsiz manbalarni farqlash, zararli havolalardan saqlanish kabi amaliy ko'nikmalarni o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi.

Axborot madaniyati esa shaxsning axborotni izlash, tahlil qilish, tanqidiy baholash va undan mas'uliyatli foydalanish qobiliyatini anglatadi.

Axborot madaniyati yuqori darajada shakllangan shaxs yolg'on yoki manipulyativ ma'lumotlarga tanqidiy yondashadi, ularni tekshiradi va ongli qaror qabul qiladi[6].

Shu bois ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha ishlari va interaktiv texnologiyalardan foydalanish samarali hisoblanadi.

Internet xavfsizligi va axborot madaniyatini rivojlantirishda pedagogning roli alohida ahamiyatga ega[7].

O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki raqamli muhitda yo'naltiruvchi va mas'uliyatli xulq-atvor namunasini ko'rsatuvchi shaxs sifatida faoliyat yuritishi lozim. Shu bilan birga, ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ham muhim omillardan biridir.

Ta'lim jarayoniga integratsiyalangan metodlar orqali internet xavfsizligi mavzusini fanlar kesimida yoritish, amaliy mashg'ulotlar tashkil etish va real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish orqali o'quvchilarda barqaror ko'nikmalarni shakllantirish mumkin[8].

Bu esa raqamli makonda xavfsiz va madaniyatli faoliyat yuritadigan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi[9].

Xulosa.Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy axborotlashgan jamiyat sharoitida internet xavfsizligi va axborot madaniyatini rivojlantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Raqamli muhitda yuzaga kelayotgan kiberxavflar, noto'g'ri va manipulyativ axborotlar oqimi o'quvchilarda ongli va mas'uliyatli foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish zaruratini kuchaytirmoqda.

Internet xavfsizligini ta'minlash va axborot madaniyatini rivojlantirish jarayoni tizimli, uzluksiz va pedagogik jihatdan asoslangan yondashuvni talab etadi.

Ta'lim jarayoniga integratsiyalangan metodlar, tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi mashg'ulotlar hamda amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan faoliyatlar samarali natija beradi.

Shuningdek, o'qituvchi, o'quvchi va ota-onalar hamkorligi asosida tashkil etilgan kompleks yondashuv internetdan xavfsiz va madaniyatli foydalanish muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Natijada, raqamli makonda axborotni ongli tahlil qila oladigan, mas'uliyatli va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxsni tarbiyalash imkoniyati kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. No'monov S. F., Doliyev G. A. Axborot xavfsizligi va internet madaniyati: tushunchasi va muammolari. Namangan davlat universiteti Xabarnomasi. 2021.
2. Samatov J. A., Jo'rayev S. Internet va muloqat madaniyati. Internet tizimida axborot xavfsizligi. Global Interdisciplinary Science Review. 2025.
3. Eminov B. O'quvchilarda internet xavfsizligini ta'minlash va xavfsiz axborot olish ko'nikmalarini rivojlantirish. Science and Innovation in the Education System. 2025.
4. Mirzakarimova D. S. Internet xizmatlaridan foydalanish, ma'lumotlarni izlash. Образование Наука И Инновационные Идеи. 2025.
5. Livingstone S., Haddon L., Görzig A., & Ólafsson K. EU Kids Online: Final Report. London School of Economics. 2011.
6. Patchin J. W., & Hinduja S. Cyberbullying and Self-Esteem. Journal of School Health. 2010.
7. Jones L. M., Mitchell K. J., & Finkelhor D. Trends in Youth Internet Victimization. Journal of Adolescent Health. 2012.
8. Mamatova Y., Sulaymanova S. O'zbekiston mediata'lim taraqqiyot yo'lida. Extremum-press, 2015.
9. Yahyo M. A. Internetdagi tahdidlardan himoya. Movarounnaxr, 2016.